

Н. Н. Коцан – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри країнознавства і міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;
М. М. Сидор – студент 5 курсу факультету міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Розробка історично-краєзнавчого туристичного транскордонного маршруту «Українсько-польське поєднання: від Замойщини до Волині»

*Роботу виконано на кафедрі
країнознавства і міжнародних відносин
СНУ ім. Лесі Українки*

Розглянуто питання розробки системи історично-краєзнавчих туристичних маршрутів, які б сприяли українсько-польському примиренню й поєднанню, а також вихованню сучасного молодого покоління поваги до інших народів, здорове почуття патріотизму та національної гідності, розвитку найкращих людських якостей – взаємоповаги, взаємопідтримки та співчуття. Представлено розроблений авторами транскордонний історико-краєзнавчий туристичний маршрут «Українсько-польське поєднання: від Замойщини до Волині», який проходить по лінії Луцьк–Горохів–Володимир–Волинський і далі по території суміжної Польщі вздовж лінії Грубешів–Сагринь–Замостя.

Ключові слова: туризм, туристичний маршрут, транскордонне співробітництво, Україна, Польща.

Kotsan N. N., Sidor M. M. Development of the Historical and Local History Cross-border Tourist Route «Ukrainian-Polish Combination From Zamoyschyna to Volyn». The question of developing a system of historical and local history touristic routes, which would help in Ukrainian-Polish reconciliation and also in education of the modern younger generation to respect other peoples, a healthy sense of patriotism and national dignity, the development of the best human qualities – mutual respect, mutual support and compassion. Cross-border local historical tourist route «Ukrainian-Polish combination from Zamoyschyna to Volyn» are presented by authors. It passes through Lutsk–Horohiv–Volodymyr–Volyns'k and then throu the territory of neighboring Poland along the Hrubieszow–Sahryn–Zamosc.

Key words: tourism, hiking trails, cross-border cooperation, Ukraine, Poland.

Протягом останніх десятиліть Польща є чи не найщирішим другом і союзником нашої країни, своєрідним «адвокатом» у відносинах з Європейським Союзом, «промотором» чималої кількості спільних культурних програм тощо. У Польщі перекладають і друкують українських письменників, там працюють наші науковці й викладачі, а парламентарі та інтелектуали обох держав крок за кроком вирішують накопичені в минулому проблеми й поглиблюють взаєморозуміння між елітами та суспільствами. Проте часто, зважаючи на негативні факти у спільній історії, важко говорити про почуття ідентифікації з транскордонним регіоном як і серед поляків, так й українців. Для більшості жителів Польщі й України кордон є фактором, який розділяє їх. Саме тому вважаємо актуальним розробку такої системи історично-краєзнавчих туристичних маршрутів, які б сприяли українсько-польському примиренню й

поєднанню, а також вихованню у сучасного молодого покоління поваги до інших народів, здорове почуття патріотизму й національної гідності, розвитку найкращих людських якостей – взаємоповаги, взаємопідтримки та співчуття.

Питаннями розробки туристичних маршрутів та екскурсій, а також їхнім впливом на розвиток туризму в Україні займалися такі вчені, як М. П. Мальська, О. О. Бейдик, В. М. Шевчук, О. О. Любіцева та ін. Так, у працях О. Любіцевої піднято питання методики створення туристичних маршрутів [5], а В. Шевчуком запропоновано туристичний маршрут «Шляхами князя Лева» [8]. Певні напрацювання у розробці туристичних маршрутів мають і науковці Східно-європейського національного університету ім. Лесі Українки, зокрема, кафедр туризму, країнознавства і міжнародних відносин, фінансів та оподаткування, Інституту Польщі та лабораторії «Інноваційно-інформаційних технологій у туризмі». Напрацювання щодо обґрунтування та впровадження в практику прикордонного туристичного бізнесу різноманітних туристичних маршрутів знаходимо у працях М. І. Карліна [3], Н. Н. Коцан [4], Л. М. Опейди та А. Р. Опейди [7]. Проте таких туристичних та екскурсійних маршрутів, які були б пов'язані з місцями, дотичними до польсько-українських подій історичного, етнічного, культурного походження на сьогодні мало. Тому колективом авторів у складі Н. Н. Коцан, С. В. Сухарева, Н. М. Цьолик, О. І. Алісова та А. Куліченко розроблено історично-краєзнавчий туристичний маршрут «Українсько-польське поєднання: шляхами Волинської трагедії». Це прикордонний туристичний маршрут, що включає низку місцевостей, таких місць на Волині, яких торкнулася Волинська трагедія. Таких місць на Волині дуже багато, але в деяких із них кількість постраждалих не перевищує 20 осіб, тому в опрацюванні маршруту враховано найбільш знакові місця, які в майбутньому слугуватимуть символом міжнародного примирення та поєднання. Увага звернена на Луцький, Горохівський і Володимир-Волинський повіти колишнього Волинського воєводства, де число жертв було максимальне. З огляду на аспекти післявоєнного територіального перерозподілу, історично-краєзнавчий туристичний маршрут ураховує територію сучасної Волинської області, що частково охоплює кресові Волинське та Поліське воєводства.

На Волині було атаковано 255 місцевостей, де, за приблизними підрахунками, від рук членів УПА й ОУН загинуло 11 006 поляків. Це число не враховує теренів, суміжних із Білоруссю, тому що вони тоді не входили до складу Волинського воєводства. Наприклад, у Любешові колишнього Поліського воєводства 9 листопада 1943 р. члени УПА вбили понад 200 поляків. Не покриваються також із поняттям сучасної Волині місцевості Рівненської та Житомирської областей, які колись належали до Волинського воєводства. Наприклад, у давній волинській місцевості Янова Долина Костопільського повіту загинуло понад 600 осіб польської національності; Гута Майданська Здолбунівського повіту, яка попередньо пішла на співпрацю з УПА з метою врятування жителів села, понесла втрати у кількості понад 180 жертв; понад 600 поляків загинуло в Гуті Степанській.

На основі згаданого вище туристичного маршруту нами розроблено транскордонний історико-краєзнавчий туристичний маршрут «Українсько-польське поєднання: від Замойщини до Волині», який проходить по лінії Луцьк–Горохів–Володимир-Волинський і далі по території суміжної Польщі вздовж лінії Грубешів–Сагринь–Замостя. На польській ділянці маршруту с. Сагринь – місце масштабної масакри поляками українців у 1944 р. в період польсько-українського братовбивчого протистояння; м. Замостя – місце польсько-української звитяги у війні проти Червоної Армії Росії у 1920 р. під керівництвом генерал-хоружного Армії УНР Марка Безручка.

Пропонований нами туристичний маршрут складається з дев'яти етапів. Перший (вступний) етап передбачає презентацію книги «Кресова книга справедливих 1939–1945: про українців, які рятували поляків, винищуваних ОУН і УПА»

в Інституті Польщі СНУ імені Лесі Українки. Ця праця має особливу цінність на шляху українсько-польського поєднання, оскільки не лише подає статистичні приблизні дані про наслідки «Волинської трагедії», а й розповідає про тих українців, які рятували поляків і в багатьох випадках поплавилися за це власним життям і життям членів своїх сімей. Окрім статистичних даних про кількість врятованих, відомих і невідомих рятівників та загиблих членів їх сімей, книга містить свідчення очевидців, які важливі для науковців і всіх зацікавлених розвитком цих трагічних подій.

II етап включає колишній Луцький повіт Волинського воєводства – Пшебраже, ґміна Тростянець (сьогодні село Гайове Ківерцівського району Волинської обл.) – польська колонія, що нараховувала близько 1100 мешканців; у 1943 р. там було створено найбільший на Волині польський осередок самооборони від війська УПА. Село ніколи не було здобуте членами УПА, хоча відомі три великі битви у липні та серпні 1943 р. в яких поляки мали значні втрати. У цей період відбувалися також напади поляків на сили УПА в сусідніх селах – Тростянці, Омельному, Словатичах і Журавичах.

III етап включає колишній Любомльський повіт – Воля Островецька, ґміна Гуща – польське село, яке нараховувало понад 800 мешканців, сьогодні не існує; 30 серпня 1943 р. від рук УПА загинуло близько 600 поляків та Острівки, ґміна Гуща – польське село, яке нараховувало понад 600 мешканців, сьогодні не існує; 30 серпня 1943 р. загинуло близько 500 осіб польського походження.

IV етап включає: колишній Ковельський повіт Волинського воєводства:

– Александрівка, ґміна Купичів – колонія з переважаючою кількістю польського населення, де в ніч із 15 на 16 липня, 29 серпня й 4 вересня члени УПА атакували польські родини й вбили близько 80 осіб;

– Літин, ґміна Турійськ – українсько-польське село, де влітку 1943 р. члени УПА вбили понад 70 поляків;

– Буди Оссовські, ґміна Турійськ – у липні 1943 р. жертвами УПА стало понад 280 мешканців цього польського села;

– Суха Лоза, ґміна Велицьк – польська колонія, де 30 серпня 1943 р. від рук УПА загинуло близько 70 поляків;

– Мельниця, ґміна Велицьк – містечко, в якому 29 серпня 1943 р. від рук УПА загинуло понад 100 поляків;

– Гай, ґміна Велицьк – польська колонія, у якій 30 серпня 1943 р. загинуло близько 600 мешканців.

На V етапі проводиться огляд колишнього Горохівського повіту Волинського воєводства: Кисилин – містечко, в якому проживало 61 єврейська родина, 57 польських і 48 українських родин (11 липня 1943 р. на костел, де відбувалося недільне богослужіння, напали члени УПА й вбили понад 90 осіб польського походження), Кисилівка, ґміна Кисилин – польсько-німецька колонія, де 21 серпня 1943 р. УПА знищило понад 90 поляків та Куповальці, ґміна Брани – 16 липня 1943 р. на це село, а також колонії Широка та Люлівка-Венгерщина напали члени УПА й вбили близько 150 осіб.

VI етап включає Володимир-Волинський повіт Волинського воєводства. Стрілецьке, ґміна Коритниця – у 1943 р. було вбито понад 100 поляків. Тересин, ґміна Верба – польська колонія, в якій 29 серпня 1943 р. загинуло понад 200 поляків. Когильне, ґміна Верба – українсько-польське село, в якому влітку 1943 р. було вбито понад 70 поляків. Домінополь, ґміна Верба – польське село, де в липні 1943 р. загинуло близько 250 осіб. Заболотці, ґміна Грибовиця – українське село зі значною кількістю польських родин, де від рук УПА загинуло 76 поляків. Гутин, ґміна Грибовиця – у липні 1943 р. загинуло близько 140 мешканців колонії й сусіднього села Мишів. Марія-Воля, ґміна Микуличі – 12 липня 1943 р. у цій польсько-українській колонії члени УПА вбили понад 220 осіб. Вигранка, ґміна Порицьк

(Павлівка) – 11 липня 1943 р. загинуло близько 150 поляків. Орищі, ґміна Порицьк – польська колонія, де 11 липня 1943 р. загинуло понад 300 мешканців.

VII етап: меморіал пам'яті жертв Волинської Трагедії у Порицьку (Павлівці) колишнього Володимир-Волинського повіту, спільний молебень із представниками польських полонійних спільнот. Порицьк (Павлівка) – містечко, в якому 11 липня 1943 р. члени УПА здійснили напад на костел під час недільного богослужіння й вбили понад 100 поляків.

VIII етап проходить у с. Сагринь. Різанина в Сагрині – події, що сталися 10 березня 1944 р. у селі Сагринь (пол. *Sahryń*, Грубешівський повіт, Люблінське воєводство, нині Польща) спланована й проведена бойовиками (у кількості 800 осіб) польської Армії Крайової (АК) та Батальйонів Хлопських (БХ) акція зі знищення місцевого українського населення бойовиками.

У ході акції село було оточено бойовиками АК і БХ, спалено понад 300 селянських будинків, вбито 600–1000 українців. Серед них 70 % становили жінки та діти. Більшість загиблих перед смертю зазнали знущань і тортурів.

Усього в ході акції в Сагрині та прилеглих селах бойовики АК і БХ вбили близько 1300 українців із числа мирного населення, переважно жінок, дітей і людей похилого віку [6].

Керівником акції був Зенон Яхимек, у 1943–1944 рр. командир підрозділу Армії Крайової в Томашівському повіті Люблінського воєводства.

IX етап включає незабутню в історії новітньої боротьби Заходу проти Сходу знамениту оборону Замостя. Битва під Замостям мала європейське значення, а великий успіх цієї оборонної операції засвідчив високу бойову майстерність і стійкість Української армії та продемонстрував лицарську гідність українських військових. 6-й стрілецькій дивізії випала честь продемонструвати у битві з ворогом найвищі моральні національні риси українського народу, відстояти честь української зброї, високу вартість і гордість українського вояка. Битва під Замостям стала дуже тяжким іспитом для Української армії, який вона з честю витримала [2]. Ця перемога є надзвичайно важливим епізодом визвольної боротьби українського народу поруч із такими незабутніми та блискучими операціями Армії УНР, як Крути, похід на Київ, Чортківська офензива, Вапнярка, Зимовий похід, Листопадовий похід і Базар. Це перемога займає важливе місце у вічному золотому фонді історії новітнього українського війська як найцінніша пам'ятка його безсмертної слави.

Історично-краєзнавчий туристичний маршрут дасть змогу ознайомити сучасників із трагічними подіями, які мали місце в українсько-польському прикордонні після Першої та Другої Світової війни, а також під час останньої. Транскордонний туристичний маршрут «Українсько-польське поєднання: від Замойщини до Волині» сприятиме розвіюванню міфу про споконвічну непримиримість українського та польського народів, віддасть належне тим українським героям, які віддали своє життя, рятуючи польське населення, а також сприятиме формуванню гідного відношення до українських військових, до стійкості Української армії й слави українського війська.

Джерела та література

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. – К., 2001. – 42 с.
2. Грива А. Перемога в обороні Замостя – честь української зброї і гордість українського вояка / А. Грива [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://newzz.in.ua/histori/1148857719-peremoga-v-oboroni-zamostya-chest-ukrayinskoji-zbroji-i-gordist-ukrayins-kogo-voyaka.html>
3. Карлін М. І. Необхідність наукового обґрунтування та впровадження в практику прикордонного туристичного бізнесу України інноваційних проектів / М. І. Карлін // Зб. наук.

пр. Міжнар. наук.-практ. конф. «Науковий парк та інноваційна інфраструктура університету як основа розвитку освіти та науки» (4–5 жовт. 2013 р.). – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – С. 84–85.

4. Коцан Н. Н. Місце Інституту Польщі у трансфері наукових розробок Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки / Н. Н. Коцан // Зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. конф. «Науковий парк та інноваційна інфраструктура університету як основа розвитку освіти та науки» (4–5 жовт. 2013 р.). – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – С. 107–108.

5. Любіцева О. О. Методика розробки турів : навч. посіб. / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2003. – 104 с.

6. Макар Ю. Сагринь – втілення трагедії українців у Польщі / Ю. Макар // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : www.nasze-slowo.pl/sagriny-vtlennya-traagedii-ukrainci](http://www.nasze-slowo.pl/sagriny-vtlennya-traagedii-ukrainci)

7. Опейда Л. М. Використання віртуальних екскурсій у навчальному процесі (на прикладі проекту «Віртуальний Луцьк») / Л. М. Опейда, А. Р. Опейда // Зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. конф. «Науковий парк та інноваційна інфраструктура університету як основа розвитку освіти та науки» (4–5 жовт. 2013 р.). – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – С. 135–136.

8. Шевчук В. М. Розроблення туристичного маршруту «Шляхами князя Лева» засобами ГІС / В. М. Шевчук, Х. В. Бурштинська // Геодезія, картографія і аерофотознімання : міжвідом. наук.-техн. зб. – 2013. – Вип. 78. – С. 111–119.

УДК 911.3:504.54(477)

О. О. Антонюк – асистент кафедри географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Значення белігеративних ландшафтів у формуванні історико-культурної спадщини України

*Роботу виконано на кафедрі географії
ВДПУ ім. М. Коцюбинського
Науковий керівник: Г. І. Денисик –
доктор географічних наук, професор,
завідувач кафедри географії
природничо-географічного факультету
ВДПУ ім. М. Коцюбинського*

Розглянуто роль та значення белігеративних ландшафтів у формуванні історико-культурної спадщини України, шляхи їх оптимізації та включення у перелік заповідних об'єктів.

Ключові слова: белігеративні ландшафти, історико-культурна спадщина, заповідання, туристичні ресурси.

Antoniuk O. O. Importance of the Fortification Landscapes in Forming Historical and Cultural Heritage of Ukraine. The article is devoted to the role and importance of the fortification landscapes in forming historical and cultural heritage of Ukraine, ways of their optimization and the inclusion in the list of the protected sites

Key words: fortification landscapes, historical and cultural heritage, protection, travel resources.